

کاربست قرائی فهم قرآن و حدیث

(قرینه سیاق)

تألیف:

دکتر علی حسن بیگی

دکتر محمود شهبازی

اعضای هیأت علمی دانشگاه اراک

انتشارات دانشگاه اراک

سرشناسه	- ۱۳۴۸، علی، حسن بیگی
عنوان و نام پدیدآور	: کاربست فرائن فهم قرآن و حدیث (قرینه سیاق) / تألیف علی حسن بیگی و محمود شهبازی.
مشخصات نشر	: اراک: دانشگاه اراک، انتشارات، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	: کتابنامه: ۱۳۸ - ۱۴۵ ص؛ همچنین به صورت زیرنویس.
فروش	: انتشارات دانشگاه اراک، شماره انتشار ۲۴۵/۸
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۸۱۵۴-۲۳-۷
موضوع	: فیبا
موضوع	: قرآن -- مسائل لغوی
موضوع	: Qur'an -- Language, Style
موضوع	: حدیث -- مسائل لغوی
موضوع	: Hadith -- Language, Style
شناسه افزوده	: بافت (زبان‌شناسی) -- جنبه‌های قرآنی
شناسه افزوده	: Context (Linguistics) -- Qur'anic teaching
ردیبدنی کنگره	: زبان عربی -- معنی‌شناسی
ردیبدنی دیوبی	: Arabic language -- Semantics
شماره کتابشناسی ملی	: - ۱۳۵۷، شهبازی، محمود، ۱۳۵۷
شناخت افزوده	: دانشگاه اراک، انتشارات، Arak University Press
ردیبدنی کنگره	: BP۸۲/۲
ردیبدنی دیوبی	: ۲۹۷/۱۵۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۷۶۳۵۴۶

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایتها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

عنوان: کاربست فرائن فهم قرآن و حدیث (قرینه سیاق)
 تألیف: دکتر علی حسن بیگی، دکتر محمود شهبازی
 ویراستاری ادبی: دکتر حسن حیدری
 نوبت چاپ: اول ۱۴۰۳
 تاریخ انتشار: ۱۴۰۳
 شمارگان: ۲۰۰ نسخه
 ناشر: انتشارات دانشگاه اراک
 چاپ و صحافی: انتشارات دانشگاه اراک

«مسئلولیت صحت مطالب کتاب با مؤلفان است»

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ تومان

اراک، میدان بسیج، بلوار کربلا، دانشگاه اراک، ساختمان کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد، طبقه دوم، اتاق شماره ۲، انتشارات دانشگاه اراک
 پست الکترونیک: press@araku.ac.ir - تارنما: <https://press.araku.ac.ir>

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

فهرست مطالع

۷ ..... پیشگفتار مؤلفان

فصل اول: کلیات

۹	۱- فرایند فهم متن و لزوم توجه به قرینه
۹	۱-۱ فهم معنای متن
۹	۱-۱-۱ ابزار فهم معنای متن
۱۶	۱-۲ فهم مقصود گوینده
۱۷	۱-۲-۱ اصول لفظیه یا روش‌هایی جهت کشف مقصود متكلم
۲۰	۲-۲-۱-۱ مفهوم‌شناسی قرینه
۲۱	۳-۲-۱-۱ قلمرو قرینه
۲۱	۴-۲-۱-۱ قرینه صارفه و معینه

فصل دوم: قرینه سیاق

۳۵	۱-۲ مقدمه
۳۵	۱-۱-۲ مفهوم‌شناسی قرینه سیاق
۳۶	۱-۱-۱-۲ بررسی تعاریف سیاق
۴۶	۱-۱-۱-۲ سیاق و اقسام دلالت
۴۹	۱-۱-۱-۲ ضرورت بحث از لفظی یا غیرلفظی بودن سیاق
۴۹	۱-۱-۱-۲ سیاق، قرینه متصل یا منفصل
۵۰	۱-۱-۱-۲ قرینه لفظی ولبی
۵۰	۱-۱-۱-۲ سیاق قرینه لبی یا لفظی
۵۲	۱-۱-۱-۲ نتایج لبی و لفظی بودن قرینه سیاق
۵۳	۱-۱-۱-۲ تعارض میان سیاق و قرینه قطعی و یقینی
۵۳	۱-۱-۱-۲ دلالت سیاق و حدیث
۵۳	۱-۱-۱-۲ پیشینه توجه و اهمیت قرینه سیاق

۵۸.....	۱۱-۱-۲ گونه های سیاق.....
۵۸.....	۱۲-۱-۱-۲ سیاق کلمات(واژه ها).....
۶۰.....	۱۳-۱-۱-۲ سیاق جمله ها.....
۶۲.....	۱۴-۱-۱-۲ سیاق آیات.....
۶۲.....	۱۵-۱-۱-۲ شرایط تحقق سیاق.....
۶۳.....	۱۶-۱-۱-۲ ارتباط صدوری یا پیوستگی در نزول.....
۶۴.....	۱۷-۱-۱-۲ ارتباط موضوعی.....
۶۵.....	۱۸-۱-۱-۲ عدم تعارض سیاق با قرینه قوی تر.....
۶۷.....	۱۹-۱-۱-۲ اصاله السیاق یا اصاله عدم سیاق؟.....
۶۸.....	۲۰-۱-۱-۲ راه های احراز شرایط سیاق معتبر.....
۶۹.....	۲۱-۱-۱-۲ قلمرو بهره مندی از سیاق.....

فصل سوم: کاربست قرینه سیاق در فهم قرآن و حدیث

۱-۲ کاربست قرینه سیاق در فهم قرآن و حدیث.....	۷۱.....
۱-۳ تأثیر سیاق بر فهم قرآن.....	۷۱.....
۱-۱-۳ تعیین مرجع ضمیر.....	۷۱.....
۱-۱-۳ تعیین قضیه حقیقیه یا خارجیه.....	۷۲.....
۱-۱-۳ تخصیص در آیه.....	۷۲.....
۱-۱-۳ سیاق و تعیین معنای مقصود از میان معانی واژگان.....	۷۴.....
۱-۱-۳ تبیین قید.....	۷۷.....
۱-۱-۳ تبیین موصوف.....	۷۸.....
۱-۱-۳ کمک به فهم صحیح آیه.....	۷۸.....
۱-۱-۳ تبیین متعلق آیه.....	۷۹.....
۱-۱-۳ سیاق و تبیین مصب آیه.....	۸۰.....
۱-۱-۳ سیاق و بینیازی از شأن نزول.....	۸۲.....
۱-۱-۳ نقش سیاق در تعیین محفوظ.....	۸۲.....
۱-۱-۳ تبیین مفهوم متفاوت یک واژه در دو آیه.....	۸۳.....
۱-۱-۳ سیاق و توجیه تقديم و تاخیر.....	۸۴.....
۱-۱-۳ سیاق و تعیین جمله خبری و انشایی.....	۸۴.....

۸۵.....	۱۴-۱-۳ سیاق و تقييد مفهوم آيه
۸۵.....	۱۵-۱-۳ سیاق و رفع ناسازگاری ميان آيات قرآن کريم
۸۶.....	۱۶-۱-۳ سیاق و تعیین جا به جایی برخی از آيات
۸۷.....	۲-۱-۳ کارکرد سیاق در فهم حدیث
۸۷.....	۱-۲-۱-۳ تعیین قرائت صحیح
۹۰.....	۲-۲-۱-۳ تعیین مقصود گوینده از میان چند احتمال
۹۲.....	۳-۲-۱-۳ تعیین محتملات صرفی
۹۲.....	۴-۲-۱-۳ تعیین معنای مقصود از میان چند معنا (مشترک)
۹۷.....	۵-۲-۱-۳ تعیین مرجع ضمیر
۹۷.....	۶-۲-۱-۳ رفع ابهام
۹۸.....	۷-۲-۱-۳ سیاق و مشخص کردن مصب حدیث
۹۸.....	۸-۲-۱-۳ سیاق و حصر اضافی

فصل چهارم: آسیب‌شناسی کاربست قرینه سیاق در فهم قرآن و حدیث

۱۰۱.....	۱-۴ فهم قرآن و آسیب قرینه سیاق
۱۰۱.....	۱-۱-۴ خاستگاه موانع و آسیب‌های بهرمندی از قرینه سیاق در فهم قران
۱۰۱.....	۱-۱-۱-۴ نزول تدریجی قرآن
۱۰۲.....	۱-۱-۱-۴ معتبرضه بودن کلام
۱۰۵.....	۱-۱-۱-۴ تعارض سیاق با حدیث
۱۰۵.....	۱-۱-۱-۴ وجود دلیل قطعی عقلی
۱۰۶.....	۱-۱-۱-۴ وجود حدیث متواتر یا حدیث واحد محفوف به قرائن
۱۰۶.....	۱-۱-۱-۴ مسلم دانستن امور غیر مسلم
۱۰۷.....	۱-۱-۱-۴ سیاق و قرینه لفظی تلقی کردن آن
۱۰۷.....	۱-۱-۱-۴ سیاق و بی‌توجهی به قرایین دیگر
۱۰۸.....	۱-۱-۱-۴ اجتهادی بودن ترتیب برخی آيات
۱۰۹.....	۱-۱-۱-۴ سیاق انگاری
۱۱۱.....	۱-۱-۱-۴ سیاق و باورهای کلامی
۱۱۳.....	۱-۱-۱-۴ ترجیح حدیث بر سیاق
۱۱۶.....	۱-۱-۱-۴ توالی آيات قرآن کريم

۱۱۷.....	بی توجهی به سیاق درونی آید.....۱۴-۱-۱-۴
۱۱۸.....	تعمیم‌گرایی.....۱۵-۱-۱-۴
۱۱۹.....	تبادر یا سباق.....۱۶-۱-۱-۴
۱۲۱	فهم حدیث و آسیب‌های قرینه سیاق.....۲-۴
۱۲۲.....	موانع و آسیب‌های استفاده از قرینه سیاق در فهم حدیث.....۱-۲-۴
۱۲۲.....	۱-۲-۴ تکیه بر معنای ذهنی.....۱-۲-۴
۱۲۴.....	تبادر.....۲-۱-۲-۴
۱۲۷.....	۳-۱-۲-۴ تصحیف و تحریف متن حدیث.....۳-۱-۲-۴
۱۳۲.....	۴-۱-۲-۴ خودداری از حرکت‌گذاری بر واژه‌ها.....۴-۱-۲-۴
۱۳۴.....	۵-۱-۲-۴ تقطیع حدیث.....۵-۱-۲-۴
۱۳۵.....	۶-۱-۲-۴ نقل به معنا.....۶-۱-۲-۴
۱۳۵.....	۷-۱-۲-۴ خلط میان دو اصطلاح.....۷-۱-۲-۴
۱۳۶.....	۸-۱-۲-۴ بی توجهی به مصب کلام.....۸-۱-۲-۴
۱۳۷.....	۹-۱-۲-۴ بی توجهی به لبی بودن قرینه سیاق.....۹-۱-۲-۴
۱۳۸	منابع.....

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

با درود و سلام بر برترین پیامبران و خاندان پاک او

قرآن و حدیث در نزد مسلمانان دو منبع بی بدیل در شناخت آموزه های دینی است. از این روی آنها از ابتدا به فهم قرآن و حدیث اهمیت داده اند. با گذشت زمان و فاصله گرفتن نسل دوم مسلمانان از زمان نزول قرآن و صدور حدیث از یک سو و فقدان قرائتی که به فهم قران و حدیث کمک کند، از سوی دیگر مفسران قرآن و شارحان حدیث را بر آن داشت در فهم روشنمند این دو بیندیشند. آنان همواره با کاربست قواعد و اصول فهم در پژوهش قرآنی و حدیثی خود تلاش کردند تا فهم این دو منبع، دچار تفسیر به رأی نشود. از آن جا که فهم یک متن و گزاره دفعی نیست، بلکه فهم یک فرآیند است که از مرحله فهم معنای متن شروع و به مرحله فهم مقصود گوینده ختم می شود. از نظر مفسران قرآن و شارحان حدیث، فهم مقصود گوینده در گرو قرینه ها است. یکی از قرائن مهم فهم مقصود گوینده، قرینه سیاق است. از سوی دیگر فهم روشنمند متن، تنها با کاربست قواعد و اصول فهم به سر انجام نمی رسد. بلکه می بایست به آسیب های فهم نیز توجه کرد؛ زیرا در غیر این صورت، فهم روشنمند و نیل به مقصود اصلی گوینده روی نخواهد داد. به عبارت دیگر کاربست اصول و قواعد فهم بسان مُقتضی است که برای پدیداری و تأثیر گذاری، نیازمند به رفع مانع است. موانع همان آسیب هایی است که بی توجهی به آنها سبب تفسیر و شرح غلط از گزاره های قرآنی و حدیثی می شود. شایان ذکر است شارحان و مفسران قرآن گرچه در پژوهش های خویش از قرینه سیاق استفاده کرده اند و به تازگی نیز کتاب ها و مقالاتی پیرامون سیاق نگاشته شده است؛ ولی هیچ یک به صورت جداگانه به مفهوم شناسی دقیق قرینه سیاق، پیشینه کاربرد قرینه سیاق، آثار و آسیب های قرینه سیاق نپرداخته اند. همچنین نیاوردن مثال و نمونه سبب ابهام در پژوهش های قرآنی و حدیثی شده است؛ بنابراین نگارندگان در این اثر، به مفهوم شناسی دقیق قرینه سیاق، پیشینه کاربرد قرینه سیاق، آثار و آسیب های قرینه سیاق همراه با ذکر نمونه ها در ذیل عنوانین اقدام کرده اند.

علی حسن بیگی^۱ و محمود شهر بازی^۲

۱۴۰۳ بهار

۱. استاد گروه الهیات و معارف اسلامی دانشگاه اراک. a-hasanbagi@araku.ac.ir.

۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه اراک. m-shahbazi@araku.ac.ir.